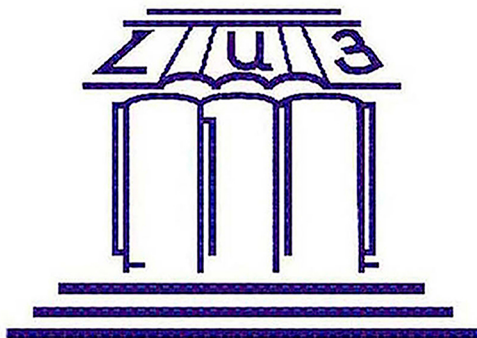

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
նչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

19681

Մ. ԱՐԳԱՐ

Կ Յ Ա Ն Ք Ը
Դ Ա Շ Ն Ա Կ Յ Ա Կ Ա Ն
ՎՈՐԲԱՆՈՑՆԵՐՈՒՄ

329.14

Ա-12

ՊԵՏԶՐԱՅ

1931

ՅԵՐԵՎԱՆ

01. 2013

ՔԱՆԿԱԳԻՆ ՊԻՈՆՆԵՐՆԵՐ

Ձեր կազմակերպության տասնամյակի առթիվ լեռնափորձեցի մի փոքր քրքրել իմ հիշողությունները, հիշել իմ պիոներական հասակի անցյալը: Օհա փորձեցի տալ այն դառը ուրբից մի զանազաններ, ձեռք հիշեցնել, վոր բանվորների և աշխատավորների յերևաաները այնպես չեն լեղել ինչպես այսօր են: Մենք ձեր հասակում յեղել ենք տանջանքների ու տառապանքի մեջ, մեզ ծնծով են դաստիարակել: Մեզ սովորեցրել են սուր գործածել թուրք և քուրդ աշխատավորներին սպանելու համար և դրան հակառակ տերերի ու հարուստների, բուրժուաների ու հոգևորականների առաջ հլու հպատակներ, շղթայված ստրուկների նման նրանց կամակատարները լինելու:

Հայաստանում բանվորների և աշխատավորների յերևաաների ստրկացման գործը իր վրա յեր վերցրել բուրժուաների ու կալվածատերերի կուսակցություն՝ դաշնակցությունը:

Դաշնակցականները մեզ այսօրվա յերգեր ելին սովորեցնում՝ «Յերանի նրան, ով իր ազգի համար կզոհվի», այսինքն կապիտալիստների շահերի համար կմոռնի:

Նրանք աշխատավոր դուրացիներին ասում եյին,

Հրատ № 1714

Պատվեր № 3572

Տիրամ 10600

Պատվեր 6556 (Բ)

Պետերադի Եղադան, Յերան

առեք խոփը և աշխատանքի գործիքները ավելք դարբ-
նին կռելու, «կռեք, կռիւք սուր ու սուսեր» հարուստ-
ները շահերի համար կռիւիւ:

Դաշնակները ամբողջ Հայաստանը արլան ծով
եկին դարձրել, բոլոր կարող ուժերին տարել էին կռիւի
դաշտեր, վոչ գործարաններում աշխատողներ կային և
վոչ եւ վարող ու ցանողներ:

Դաշնակցական խմբերը թալանում էին ժողո-
վրդին, գյուղերը հրդեհում էին, մորթում էին վեր-
ջին անասունները և սովի էին մատնում թշվառ կա-
նանց ու լերեխաներին: Դաշնակցական կառավարու-
թյան որոք 50-հազար էին և յերեսիս լին մեռել սո-
վից: Դաշնակցականները լերեխաների կրթության գոր-
ծը հանձնել էին միսիոներներին, վորոնք կրօնական
շղթաների մեջ էին դնում այդ մանուկներին և մեռ-
ցնում էին նրանց մեջ բոլոր տեսակի ընդունակու-
թյունները:

Միսիոներական դաստիարակությունը խավարի և
ստրկության դաստիարակությունն է, այդ եր պատ-
ճառը, վոր ընկ. Ստամբուլի Յեդգնկյանը արտասահմա-
նում բուրժուաների լերեսին ասում եր՝ «Ինչ պայման-
ներով եւ վոր լինի, մանուկ սերնդի դաստիարակու-
թյան գործը միսիոներներին մենք չենք հանձնի, նը-
րանց պետք է կոմունիստական դաստիարակություն և
պետք է ղեկավարի Լուսժողովոմաւը» — (խոսքը ամերկո-
մի վորբերի մասին եր):

Դաշնակներին հարկավոր եր փոխարինող սերունդ, և
և դրա համար նրանք սկսում պետեր՝ Յեդգնկյաննե-
րի ու Չիրազների վոտներն էին լիղում, տալով ա-
րած թալաններից մեծ բաժին, վորպեսզի կազմակեր-
պեն սկսուտական միավորներ:

Կարճ ասենք, ովքեր էին դաշնակները՝

Հարուստների շահերը պաշտպանողներ, բանվոր
դասակարգի թշնամիներ, լեղրայրասպան կոտորածներ
սարքողներ, ավերումի ու թալանների հերոսներ: Դաշ-
նակները այժմ ուն ասես կմխնան, վորպեսզի կարո-
ղանան խորհրդային լերերին հասնաւ: Դաշնակները
ամեն տեսակի ստախոսություններ, կեղծիքներ ու բաժ-
բասանքներ են սարքում, վորպեսզի արտասահմանի
աշ աշխատավորությունը համոզեն, վոր եւ իշխանու-
թյունը վատ ե:

Սիրիի պիւնեքներ. — մեր թանկագին ուսուցիչ
Մեծ Լեհիցի բալլէիկյան կուսակցության ու կոմսո-
մոլի ղեկավարութեամբ աշխատենք ու ղեկները այն
բոլոր գիտելիքներով, վորոնք կապահովեն սոցիալիզ-
մի վերջնական կառուցումը: Զինվեք Մարսի ու Լե-
հիցի հատու զենքով: վորովհետեւ այդ զենքերով մի-
այն կարելի չի վոշնչացնել պրոլետարիատի դասակար-
գային թշնամիներին վերջնականապես:

Սիրենք ու փաշիպենք մեր նվաճումները ապա-
հովոյ, խաղաղությունը պաշտպանող և մեր թշնամի-
ների աչքի փուշ Կարմիր բանակին:

Պրոներական սերունդը սոցիալիստական հաստ-
բակակարգի լավագույն քաղաքացին է, այն կուսակ-
ցությունը, վոր իր պաշքարով ու արյունով ձեր սերըն-
դին հասցրել է այդ լերշանիկ հասարակակարգին՝ ձե-
ղանից պահանջում ե՝ սովորել ու աշխատել Մարսի և
Լեհիցի նման, կովիկ հանուն կոմունիզմի վերջնական
հաղթանակի համար բալլէիկների պես, և լինել կոմ.
կուսակցության արժանի հետեւողներ: «Մենք կհաղ-
թենք բոլոր թշնամիներին, այդ անվիճելի փաստ ե, —

ասում եր ընկ. Մռավյանը, — վորովհետեւ բարգաւաճում
ե կոմսոմոլն ու պիոներ սերունդը, նրանք մանուկ
հասակից յուրացնում են այն բոլորը, վորոնցով հնա-
րավոր ե թշնամուն վերջին հարվածը հասցնելու: Բոլոր
զոհվող բալլէիկներէ կոթողը այն ե, վոր մենք բան-
վոր դասակարգի թշնամիներին վերջին հարվածը հաս-
ցընենք:

Մ. ԱԲԳԱՐ

ԾԵԾԻ ՈՒ ՍԱՐՍԱՓԻ ՎՈՐԲԱՆՈՑՆԵՐԸ

Իմպերիալիստական պատերազմի դժբախտ հետե-
վանքներից մեկն ել այն տասնյակ հազարավոր վոր-
էւրն ելին, վորոնք լցված ելին բազմաթիվ վալրե-
քում, հարչուրավոր վորբանոցներում:

Այս մանուկների դժբախտութեան գործում դաշ-
նակցական կուսակցութունը իր խոշոր բաժինն ու-
նէր: Բոլոր վալրերից առատ աղբջուրի պէս, ցնցոտի-
ների, կեղտի ու վոշլի մեջ կորած չերեխաների բազ-
մութուն եր հոսում դեպի վորբանոցները: Նրանց
ծնողները զոհվել ելին՝ դաշնակցութեան սարքած թա-
անի ու ավերների կռիվներում: Մշտական խուճապնե-
րը, գործող թնդանութներն ու ռումբերը, ամենուրեք
շաչող մատուցները, չերեխաների աչքերի առաջ իրենց
ծնողների ծեծվելը, բռնաբարությունները՝ այլանդակել,
ալլապետել ու գեֆեկտավոր ելին դարձրել վորբա-
նոց չեկսդ մանուկներից շատերին:

Այդ չերեխաներն իրենց հետ բերում ելին զա-
նազան հիվանդութւններ, համաճարակը ամեն ոք
առանյակ չերեխաներ եր սպանում ե այդ բոլորը այն-
քան սովորական ելին դաշնակցական կառավարիչների
ու ղեկավարների համար, ասեա նրանց աչքերի առաջ

չումայից վարակված հավեր ելին սատկում և վոչ սո-
վից հյուսիս, դաշնակցական խմբապետների գարշա-
պաբի տակ տրորված վորբ չերեխաներ: Այդ թշխառու-
թյունները վրա, վորբանոց ընկնող չերեխաների հա-
մար ավելանում եր մաքուր ողից, պայծառ արևից
դրկվելը, ծեծն ու սարսափելի պատիժները:

Ովքեր ելին ծեծում վորբերին, ամենքը, ամենքը
ով պատահեր «Մեղ ծեծում են ամենքը—գրում և Նար-
սի վորբերից մեկը 20 թվին—վաղը անողը, շինք
մաքրողը, դռնապանը, խոհարարը, ճաշ բաժանողը,
ամաններ լվացողը, մթերքներ բերողը, դաստիարակ-
ները, կառավարչի ոգնականները, կառավարիչը, ամե-
րկացիները և սրանց վրա ավելացրած բոլոր դաշնակ-
ցական «բարեգործները»-ը, ել մի չեր ծեծում մեզ, ա-
մենքը, ամենքը»: Այսպես ելին դաստիարակում դաշ-
նակցական վորբանոցներում, դաշնակցութան ձեռքով
դժբախտացած վորբ մանուկներին հոժ բազմությանը:
Վորբերի ննջարանները տեսն վոչխարների հսկայական
փարախ լինելը, լցված ելին իրար վրա, իսկ ամերի-
կացիները նոր «գյուտ» արին, չերկու, անգամ չերեք
հարկանի թախտեր պատրաստելին, այլ «գյուտի»
հետևանքով ննջարանները ոգտադործվում ելին հա-
տակից մինչև առաստաղը. սովից հյուսիս, կմախքա-
ցած վորբերը, ազատ և մաքուր ողին կարոտ ելին,
նրանք գիշերները չեյին քնում, այլ տնքում ելին
նեխված ողի ճնշման տակ: Այդ շրջանի վորբերից մե-
կը իր հուշատետրում «Վորբերի գիշերը» վերնագրով
մի քանի եջ շարադրություն և գրել, «Այստեղ մահու

նման խորհրդավոր ինչ վոր մի բան և տիրում,—գը-
րում և «Վորբերի գիշերը» շարադրողը,—ախ, ինչ դա-
ժան և, ահավոր, լուսթյան աչա աշխարհում մահն և
թաղավորում և սլարոն Սեդրակի պետը. չկա մի բան
սրանից հզոր: Վորբերը խո քնած չեն, նրանք տնքում
են տենդի մեջ, պառանցում են, բուրքում են ինչ վոր
անհայտ մարդկանցից. «Առաջների կրճատց եմ լսում,
չես անկարող եմ քնել»:

Առավոտ գիշերով պարոն Սեդրակի և իր ողնա-
կանների պլետի սարսափից վորբերը վեր ելին թռչում,
ուտում ելին մի քուռորդ ֆուստ հաց, խմում ելին մի
բաժակ թեյ և մեկնում ամերիկացիների ցուլց տված
վալերը՝ աշխատելու: Մի վորբ իր ընկերոջ նամակի
աչն հարցին, թե ձեզ մոտ գրությունը վմնց և, պա-
տասխանում և վստանավորով—

«Այստեղ արցունք ու քրտինք կա, աչտեղ դա-
ժան աչ ու մահ կա»:

ՄԻՍԻՈՆԵՐԱԿԱՆ ԳԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ԿՐՈՆԱՐԱՐՈՑԱԿԱՆ ՔԱՐՈՉՆԵՐ

Դաշնակցական վորբանոցներում դպրոցանման
բաներ կար, ուր իշխող բարձրունքները գրավված ելին
ամերիկյան միսիոներներին կողմից, ամեն ինչ կատար-
վում եր հանուն միսիոներական դաստիարակության:
Միսիոներները ժամեր շարունակ դասարաններում նըս-
տեցնում ելին աշակերտ վորբերին և կրոնաբարոյա-
կան քարոզներ ելին կարգում: Ո՞վ կհամարձակվեր
ծպտուն հանել, կամ կասկածել «կրոնի անխախտելի
որենքներին» դեմ: Կասկածողները անմիջապես գուրս

եյին շարտվում: Ինչքան «ըմբոստ» վորքեր դուրս ար-
վեցին վորբանոցներից, վորոնք սովից ու ցրտից մեռան
պատերի տակ, շնորհիվ նրան, վոր չեյին հավատում
միսիոներներին կրոնին ու աստծուն, նրանք դուր
փորձով դիտեյին դրանց սուտ լինելը, շատ եյին աղո-
թել իրենց ծնողների հետ այդ աստծուն և կրկին մնա-
ցել մենակ ու թշվառ: Պարոն Նշանը ցույց եր տալիս
աշակերտներին ժամացույցը և ասում՝ «Ո՞վ ե այս ժա-
մացույցը շինել, — մարդը, յեթե մարդը չլիներ, այս մե-
խանիզմը ինքն իրեն աշխատել չեր կարող, ուրեմն ա-
վելացնում եր պարոն Նշանը, — այս տիեզերքն ել ի-
րար հետ միացել ե ինչ վոր մի գորեղ ձեռքով, վորը
անշուշտ ամեն ինչից բարձր և ամենաակարողն ե, ահա
դա յե աստվածը»:

Պարոն Նշանի պես դաշնակներ, ամերիկացիների
վտաները լիզող լակեյներ լիքն եյին վորբանոցները,
նրանք իրենց խիղճն ու մարդկային բոլոր տեսակի
արժանապատվութունները ծախել եյին ամերիկացի-
ներին:

Ի վարձատրութուն այն բանի, վոր այս մարդիկ
վորքերին ֆիզիկապես ստրկացնելու հետ սովորեցնում
եյին և հոգեպես ստրկացնող գաղափարներ, նրանք ոտու-
նում եյին ամերիկայի միսիոներներից առատ վարձա-
տրութուն:

Մի վոմն Հարություն, վորին վորը աշակերտները
«աղքատ Ղազարոս» ելին անվանում, կրոնի և միսիո-
ներների ծուղակն ընկածը, այսպես եր քարոզում՝
«Ձեր գլուխն ու վտանները ամերիկացիներին, իսկ ա-
պագա գործը հայ թշվառ ազգին: Դուք շատ եք մտա-
ծում ստամոքսի մատին և մոռանում եք հոգին, չիշեք,

վոր վորքան խեղճ լինեք մարմնով, այնքան կդորանա
ձեր հոգին, կարճ՝ «աղքատ Ղազարոս» յեղեք»: Այս
ստրուկի բոլոր խոսքերի վերջին նախադասու-
թյունը այդ եր լինում: Մի ուրիշ ուսուցիչ մեր բոլո-
րի ներկայութեամբ այնպես մի ապտակ խփեց աշա-
կերտ Հայկազի չերեսին, վոր վերջինիս ականջից իս-
կույն արյուն հոսեց: Մի քանի շաբաթից հետո Հայ-
կազի ականջը թարախակալեց, գլուխը ուռեց և մեռավ:

Յերբ նրա դիակը թաղելու եյին տանում վորքե-
րը, Հայկազի ընկերներից մի քանիսը բռնեցք եյին
բարձրացնում և հայհոյում մարդասպան վարժապետին:
Այդ միջոցին զայրացած վորքերին մոտենում ե դաշ-
նակ կառավարիչ՝ Արտաշեսը և ճիպոտի մի քանի հար-
վածներով փակում բողոքող վորքերի բերանները: Մի
փոքր հանցանքի համար հազարավոր վորքերի ճաշից
զրկում ելին, խողերին ու շներին ելին կերցնում նը-
րանց բաժինը, այն պահին, յերբ վորքերը սովից դա-
նազան կանաչներ ու արմատներ ուտելուց ուշադնաց
թափվում եյին պատերի տակ՝ փրփրած բերաններով:
Դպրոցի միսիոներական ռեժիմը, տերթոդիկյան մե-
թոդները, դաշնակցական մաուզերիստներ պատրաս-
տելու դաստիարակության ձևվերը, ծանր լուծ ու յեր-
կաթյա խաբաղան ելին դառել թշվառ յերեխաների
համար:

ԱՎԵՐՍԱԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՈՒ ԿՈՏՈՐԱԾ, ՀԱ- ՆՈՒՆ «ԱԶԱՏ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ»

Կովասեր դաշնակների հաճախակի կոտորածներ
սարքելու հետևանքով ինչպես վողջ բնակչութունը
նույնպես և վորբանոցները ամիսը մի վայր ելին տե-

դափտնվում: Սպանվելու, գերի ընկնելու և ընդհան-
րապես նորանոր ավերածութիւնների վախը դաշնակե-
ցական «ազատ հայաստանի» ժողովրդին, մանաւանդ
աշխատավորութեանն ու վորքերին մշտական սար-
սափի մեջ եր պահում: Մի վորք իր հուշատետրում այս
պես է գրում՝ «Տաճկաստանում մնացել եմ գերի,
Ախալցխայում ելի գերի, Ղարսում մնացել եմ գերի,
նույնը Ալեքսանդրապոլում, ապա Ղարաքիլիսայում,
յես ընդամենը 16 տարեկան եմ, բա՛ն յերբ պիտի լի-
նեմ ազատ»:

Այդ վորքը աչժմ կենդանի չի, նա կարծիք հրա-
մանատար է և ամենքին ստում է, վոր այդ աղատու-
թիւնը կարող եր իրեն տալ միայն Կ. Բանակը, բոլ-
շեկիկների կուսակցութիւնը և անմահ Լենինը:

Մի ուրիշ վորք գերիութեան, թնդանութների
ձայների, կոտորածների ու աշխատակից զինակների
սարսափի տակ անկարող յեղալ իր ուրախ ընաժո-
րութիւնը տեսական պահէր նա գրելիս և չեղել ուրախ
և գեղեցիկ բանաստեղծութիւններ՝ բնութիւն, մար-
դու մասին՝ լիռների սիրուն աղջիկների մասին և սա-
րից վազող այն առուների մասին, վորոնք խուլա-
կան թափով թռչում էլին քարերից, բայց՝ «թնդա-
նոթների միւր միջից ալլանդակված զինակները ինձ
հանդիստ չեկին տալիս, «ցամբ թողած, սերն ես չե-
րում» — ասում էլին, մենք լաց ենք լինում, դու ծի-
ծաղում ես «և այսպես հուսահատութիւնը թալափո-
րեց ինձ, մոռացի իմ չերգի գեղեցիկ առաքիւններն»:

Այս վորքի փայլուն հուշերին հաջորդում են
դառը հուսահատութիւնները և նա իր սիրած առու-
ների, լեռների աղջիկների ու մարդկանց աշխատանքի
փոխարեն գրում և հետեյալը՝

Վշտի, ցավի մեջ, կշանքից ձանձրացած
նույնն են իմ գծագրն անցյալն ու ներկան,
Որերը թռչող հովի պես անցած,
Կանգնած և տաջս մտալ անապատ:

Դաշնակցութիւնը մոռալեցրել եր վույժ աշխատա-
վորութեան մանուկների ու պատանեկութեան աղա-
զան, նրա արշունտոթ թաթի տակ զինակներ էլին ճըզմ-
ված, նրա յերախից կոտորածի, թալանի ու մառկերի
լեզուն եր խոսում:

ԱՅԼ ԱԶԳԻ ՎՈՐԵՐԸ ԱՐՅՈՒՆՈՏ ԹԱՐԻ ՏԱԿ

Դաշնակցութեան վորքանոցներում պատահում
ենք հատ ու կենտ ալլ աղգի չերխանների՝ թուրք,
քուրդ, չեղիւ, ասորի, հույն և այլն... Ամենից առաջ
այս չերխանների անունները փոխում էլին և նրանց
կոչում էլին հայ աղգի «փառավոր» անուններով:

Այս չերխանների նկատմամբ պատիժները փոշ մի
որենքով չեք սահմանափակվում. այն հանցանքը, վո-
րի համար հայ չերխան մի որ ճաշից կզրկվեր, թուրք
կամ քուրդ չերխան յերիւ-յերեք որ եր զրկվում և
նույնիսկ հեռացվում եր վերջանոցից: Հայ վորքերի
մեջ ամենաթուխալի առելութիւն էլին տեղեկ. հան-
դեպ ուտար աղգի չերխանները և մասնավորապես զի-
պի թուրքն ու քուրդը:

Ղարսի կառավարիչներից մեկը, արգեն մեղ ծա-
նոթ Պ. Սեդրակը, իր հաճախակի արտասանած դաշ-
նակցականի սովորական ճառերից մեկում մարդկանց
զեպի մարդասպանութիւն հրահրող փոգեորութեամբ
ասաց՝ «հայ վորքեր, թշվառ ուրուններ, դուք բնա-

վեր թռչուններ, ձեր վրձն հանցանքի համար աշխարհի բոլոր դռները փակվել են ձեր առաջ, ովքեր յեղան ձեր զժբախտության պատճառը...

Նա մի վայրկյան լռեց, աչքերով ինչ վոր մի բան սկսեց վորոնել, և նկատեց հավաքված վորբերից բավականին հեռու կանգնած յերեք քուրդ յերեխա-
ներ, վորոնք թաղված էին ցնցոտիների մեջ: Նրանց վոտները բորիկ էին և մինչև ծնկներից վեր մերկ: Նրանք շարունակ վոտները վեր ու վար էին անում ձյունախառն ձյունի մեջ: Պ. Սեդրակը մտառ ուղղելով դեպի այդ թշվառ մանուկները, շարունակեց՝ «անա սրանք են ձեր զժբախտության պատճառը, սրանց ազգականներն ու թմբողջ ազգը, սրանց հայրերը ըս-
պանեցին ձեր հայրերին բռնաբարեցին ձեր մայրերին, այլեցին ձեր տները և կոտորեցին ինչ վոր ունե-
լիք»: Պ. Սեդրակը իր ճառը վերջացրեց կոկորդիլոսի արտասուներով, իսկ այդ միջոցին հուզված վորբերը վոտների տակ էին գցել այն յերեք թշվառ քուրդ յերեխաներին, վորոնք ցեխի մեջ թաղված, չգիտենա-
լով բանն ինչու՞ն է, աղաչում էին, վոր չսպանեն ի-
րենց: Դաշնակցութունը պ. Սեդրակներից եր կազմ-
ված, վորոնք մարդասպաններ էին ու թալանչիներ, վորոնք սպանում էին մարդկանց և լաց լինում մաս-
սաների առաջ. թե ովքեր յեղան այս սպանութուն-
ների պատճառը:--

Այդ այն պ. Սեդրակն էր, վոր յերկհարկանի սանդուխքներից ճիպոտի հարվածներով կապտացրած մի վորբի գլուխը վար. թշվառ յերեխայի մեջքը կո-
տրվել էր: Մի քանի օրից հետո, գիշերով թաղեցին Սեդրակի գոհին, իսկ վորբերին հայտարարեցին, վոր

ուղարկել են Թիֆլիս բժշկվելու: Ծեծված ու չարդ-
ված յերեք քուրդ յերեխաներից մեկին խեղդել էին
քնած ժամանակ, և յերբ սավանի մեջ փաթաթած
գուրս էին տանում նրան, սրահում լսվեց մի բարձր
ձայն «հի է սպանել սրան, սա ինչ սպաղակութուն
է», այդ ամենամեծ սպաղակ՝ պարոն Սեդրակի ձայնն
էր, վոր մարդկանց սպանելով «կոպում էր» մարդա-
սպանությանը դեմ:

ԸՆԴԴԵՄ ԴԱՇՆԱԿՆԵՐԻ ՈՒ ՄԻՍԻՈՆԵՐՆԵՐԻ ՌԵԺԻՄԻՆ

Հոկտեմբերյան աղատարար փոթորկից աշխատա-
վորությանը հեռու պահելու նպատակով դաշնակցու-
թյունը յերկաթե ողակների մեջ եր պահում ամբողջ
Հայաստանը, իսկ վորբանոցներին այնպիսի պարխա-
ների մեջ եր պահում, վոր «ոճն իր պորտով, հավքն
իր թեփով» չէին կարող իմանալ թե ինչ է կատար-
վում նրանց ներսում: Դաշնակ կառավարիչներից մե-
կը վորբանոցների այս խիստ ուժեղ բացատրում եր
այս կերպ՝ «կոնֆլիկտի հետևանքով գլուխ են բարձ-
րացրել ամեն տեսակի խուլիգաններ, բոսյակներ,
սրիկաներ, վորոնք վոչ թե ստեղծում են մարդկու-
թյան համար բարորություն, այլ զժբախտություն ու
ալլապետում: Հայ ապագա սերունդը կհետևողացած է
վորբանոցներում, պետք է ապահովել մեր ազգի ապագա
մարդկանց դաստիարակությունը»:

Այսպիսի դատողութունից հետո պարոն Կարա-
պետ Կանիմյանոզյանը որինակ եր բերում ուսուս-
տանի բալլետիկներին, թե ինչպե՞ս նրանք կոտորում
ու վոչնչացնում են ամեն ինչ:

Ամերիկյան և զաշնակցական վորքանոցներում մի հոգի ու մի մարմին ելին կազմել միասին ու զաշնակները, մաուզերիստներն ու սփիցերները, միսիոներներն ու տերտերները: Մրանց միությունը ամեն տեսակի հակահեղափոխական մուքի-զարգացման համար թե՛ կը տալիս, իսկ առաջադիմական մտքերը ճղմունք անսղոք հարվածների տակ: Մի խոսքով «Ազատ Հայաստանի» «Ազատ սերունդներ» կրթելու այս միջոցառը հակահեղափոխականների ապստամբն էր ու ամենաճշգրիտ անկյունը մի կատարյալ վանդելիս:

Հետագայում բավականին յերկար ժամանակ մեր հակառակորդները՝ զաշնակցական թափթփուկները, վորդես Ամերիկացիների վոտները լիզող հալաաաթիմ ծառաներ, իրենց գոյությունը քաշ էլին տալիս վորքանոցներում: Խորհրդային Իշխանության սրերում յերկար ժամանակ Ամերիկյան վորքանոցներում գոյություն ունեցին ԼԿՅԵՄ և պիոներական գաղտնի կազմակերպություններ, զաշնակները Ամերիկացիների ազնետներն էլին, նրանք հաճախ հայտնաբերում էլին վերոհիշյալ միավորներին և անխնա կերպով դուրս էլին շարաում վորքանոցները:

Անսահման ճնշված, ճիգոտի մեթոդներով դաստիարակված, միսիոներներն ու տերտերներն հաշիշով թռնաավորված, նրանք վորոնք իրավունք չունեին լաց լինելու յերբ ծեծվում էլին, նրանք վորոնք հյուժված էլին կիզտի ու վոչիլի մեջ՝ սկսել էլին բացահայտ տրտունջներ, բողբոջներ, քթերի տակ մոմալ հեղափոխական նոր յերգեր-և այլն: 1920—21 թվերին վորբերից շատ շատերը սկսեցին բողբոջել կրոնական

դասերի դեմ, հրատարակում էլին զանազան խմորատիպ թերթեր, ճիշտ և զրանց մեծ մասը գովաբանում էր զաշնակցական վորքանոցներն ու ամերիկացիներին, բայց կար թերթերի մի փոքր մաս, վորոնք հրատարակում էլին մեղացուցիչ հոդվածներ, ֆելետոններ ամերիկացիների ու զաշնակցական կառավարիչների մասին:

Մի անգամ մի խումբ, մարտիկոզ յերգելով գնում էլին փողոցով՝ «Դե յեկիր, բողբոջի հայ բանվոր դասակարգ» այդ միջոցին խմբին մոտենում և մեղ ծանոթ ընկ. Հ. ԻՆՁԻԳՅԱՆԸ և խմբի ղեկավարին բավականին բորձր ձայնով ասում հետևյալը՝ «վոչ թե հայ բանվոր դասակարգ, այլ մյ բանվոր դասակարգ, վորովհետե հավատար շահագործվում են բոլոր աղքերի բանվորները և նրանք ունեն միատեսակ շահեր»:

ԻՆՁԻԳՅԱՆԻ հեռանալուց հետո խմբին մոտեցավ մի մաուզերիստ, յերկու ձեռները ամուր կողբերին սեղ-մած, ամբողջ իրանով ղեղի առաջ կուցած, վորբերի առաջ կանգնեց: Շրթունքներին թափված բեխերը շտկեց, փափախը թեքեց աչնակս, վոր ամբողջ ճակահառը ծածկվեց, նա վեր բարձրացրեց գլուխը, ղեմքին տվեց արհեստական կնճիռներ, ապա դուռաց՝ «են բուլլեիկ շուն շան վորդին ինչ ասաց ձեզ».— Ասաց, վոր «Հայ բանվոր մի ասեք, այլ մյ բանվոր ասեք», մի քանի հոգի միաժամանակ պատասխանեցին պարոն մաուզերիստին: Վերջինիս աչքերն ավելի չովեցին, նա կիսով մաուզերը դուրս քաշեց պատշանից, ու գոռաց՝ «պա քուրդ բանվոր ասի՞ք, յեա դրա...» և վազեց Ինջիգյանի յետևից: Թե ինչ պատահեց ընկ. Ինջիգյանին, այդ մենք չիմացանք: Մյուս որը նա

14938-57

դպրոց չեկալ, նրա դասերի ժամանակ ման եյինք գալիս դպրոցի բակում, միայն մի քանի որից հետո մեզ ասին, վոր «Ձեր վարժապետ Ինջիգլանը բոյլըն-վիկ ե չեղել»: Բոյլընիկ, դրա համար ել հեռացրին. մեզ թվաց, վոր բոյլընիկը ինչ վոր հրեշի նման բան ե և շատ եյինք դարձանում, վոր այդ «հրեշը» մեզ վոչ մի վնաս չի տվել: Այսպես եր նախ քան խորհրդա-դաշնացումը, դաշնակցական Հայաստանը, այդպես ե-լին նրանք կրթում ու դաստիարակում իրենց ապա-գա «հուլաներին»: Դաշնակցական Հայաստանը շատ հաշտի յեր յերկու բանով, վոր Հայաստանը իրանից ներկայացնում եր մի հսկայական վորքանոց և յերկ-րորդ ասն անսահման դիակների կուլտերով, վորոնք վորպես կենդանի վկաներ ցուլց ելին տալիս, վոր դաշնակները «հայ ազգի անդորրությունն ու ազատու-թյունը» ուրիշ ազգերի աշխատավորության դիակների վրա չեն կառուցում:

ՍԿԱՌԻՏՆԵՐԻ ԱՌԱՋ ԳԱԼԸ

Նոր սերնդից ասածու, բուրժուազիայի և վերջի-նիս հայրենիքի հլու ստրուկներ պատրաստելու հա-մար անհրաժեշտ եր ամերիկացիներին ու դաշնակնե-րին սկառուտական կազմակերպությունը: Այս կազմա-կերպությունը Ամերիկացիներին ու դաշնակցականների բռնությամբ հող եր ստեղծում իր համար առաջին հերթին վորքանոցներում: Ղարսում ստեղծվեց կազ-մակերպություն, բայց կարճ ժամանակամիջոցում ցրվեց, նրա համար վոր վորքերը վոչինչ իրենց սըր-տին մոտիկ չգտան, բացի իրենց կառավարիչների

սովորական ստրկացնող զրուցներից, վոր տերերին, մեծերին, հարուստներին և խմբապետներին պիտի լսել ու հպատակվել: Սյոպիսի կազմակերպություններ չեղել ու ցրվել են բազմաթիվ վաչրերում, մնում եր զործ դնել միսիոներների պոլիտիկան և դաշնակ-ների ճիպտուր: Վորքանոցներում, նրանք վարոնք սկա-ռուտական կազմակերպության մեջ ելին մտնում, վաչե-լում եյին իրավունքներ, «նրանք չեն զրկվում զըպ-բոցից, վոր արհեստանոցում ուղեն կարող են սովո-րել, ձմեռը սև աշխատանք չեն տանելու, կարակալա չեն ուղարկում, (այստեղ ուղարկում ելին անասուն-ներ պահելու) հորեր չեն փորելու, ամառը գնալու յեն Քյամբ, (ամառային լագեր), բացի վորքերի նորմա-լից յերկու ձեռք ել սկառուտական զգեստներ են ստա-նալու, ճաշը տրվում ե շատ և բարձր վորակով»: Այս-պես վերջացավ միստր Ոգտենի ձառը Պոլիգլանի սկա-ռուտների մի կազմակերպչական ժողովում:

Վորք յերեխաներին կարիքն ու սարսափն եր կապում սկառուտական կազմակերպության հետ, ամ-բողջ քարոզներն ու բարոյագրական ճառերը շատ քիչ վորքերի եյին կարողանում զայթակդեցնել, վո-րովհետև պրակտիկան, իրականությունը արդեն սո-վորեցրել եր վորքերին, վոր դաշնակցականներն ու միսիոները իրենց վոխերիմ թշնամիներն են: Նրանք, սվքեր այսոր կային սկառուտական կազմակերպության մեջ, մի ամիս հետո չկային և այսպես շարունակ մուտք ու լելք եր կատարվում այդ կազմակերպության մեջ, վորքերը փախչում ելին, կավում ելին պետերի հետ և և անգամ ծեծում ելին այս վերջիններին:

Սկառուտ վորքերին հրամայում ելին ճիպտով

ձեռնել իրենց ընկերներին, բանտարկել իրենց ընկերներին և հսկել, նրանց ժամադրանքներ կանգնեցնել, վրձ վորբերը դարպասներից դուրս չգնալ։ Սկառուտահան կազմակերպութունը նպատակ ունեւր վոչնչացնել պատանակության մեջ նկատվող հեղափոխական տրամադրությունները և ուժով խեղդել այն վորբանոցների պարիսպների ներսում։

Սկառուտական կազմակերպությունը սկսում էր շոշափուկները տարածել վորբանոցների սահմաններից դուրս և հայ մարմնակրթական ընկերությունը սկսուտ մատեններով և լցնում Հայաստանը։ Սկառուտական կազմակերպությունը միասնական ֆրոնտ ստեղծելու փորձեր և անում և սկսում և Հայաստանի մի շարք կենտրոններում հիմնել իր միավորները, տանելով իրենց հետ կազմակերպչական հիմնական նախապայմանները՝ սկառուտական ղգեստներ, հին շորերի սուգեր և քաղցր կաթի արկղներ։

Սկառուտական կազմակերպությունը գործի յեր գնում բոլոր միջոցները պրոլետարիատի և աշխատավորության լերխաաներին դաստիարակել այնպես, վոր նրանցով հարստացներ իր ղինապահետը հեղափոխական շարժումները խեղդելու համար։

Սկառուտական շարժումը ստեղծվել և այն ժամանակ, յերբ բուրժուազիան հանձինս պրոլետարիատի, նկատում և, վոր իր դեմ ծառանում և մի դասակարգ և այդ այն դասակարգն և, վորին վիճակվում և բռնի ուժով մաքրել իր հաշիվները կապիտալիստական աշխարհի հետ։

Այս բոլորից հետո պատահական չեք, վոր սկառուտական կազմակերպությունը գինված ուժեր էր ու-

ղարկում իմպերիալիստներին ու դաշնակցականներին ոգնելու համար։ «Լինելով բարիության կողմակից — ասում էր պարոն Չիրազը — սկսեք և կովինք չարի դեմ, իսկ չարին դատարկ ձեռքերով չենք կարող փրկել։ Մենք կոչված ենք լուծել հայ մայրերուն ծով վրեժը, այդ անում են կամավորները, մենք հետ ենք մնացել, իդեն»։ Այս թշվառական հայդուկին բավականին հաջողվել էր բռնի չեղարկվ մեծահասակ վորբերից կամավորներին ոգնող խմբեր կազմել։ Կարճ ժամանակից հետո իր աչքերով տեսավ պարոն Չիրազը իր կատարած «մեծ գործի» արդպիկը, վորի կազմակերպված «փառահեղ» ջոկատները շատ անվառունակ դուրս լեկան։ Չեղարկների և Յիսապալանների կազմակերպած «հերոս մարտիկների» ջոկատները սկսեցին քայքայվել հենց այդ «հերոս մարտիկների» ձեռքերով։

ՆՈՐ ԿՅԱՆՔԻ ԾՆՈՒՆԴ—ՊԱՏԱՆԻ ԿՈՄՈՒՆԱՐՆԵՐ

Արդեն գիտակցող վորբ յերեխաները իրենց փրկելությունը պատկոմական կազմակերպության մեջ եյին տեսնում։ Մաքեց սկառուտ մաստերները հուլյսերը, «փուլ յեկան իմ միհագները, — ինչպես կասեր սկառուտ Պետ Բերեկչյանը, — փախան սիրած աստվածներս խալաբար այս»։

Այդ ավերակների կողքին բարձրանում էր պատկոմական շենքը, թնդում էր քայլերից ու թմբուկների ձայնից։ Արուլյան փողոցը, պատկոմական ջոկատները վրենց վառվումն հրահանգիչներով անցնում էին ի-

բար հետեից: Դա հաղթող պրոլետարիատի մատաղ
սերնդի յերթն եր, վորոնց առաջից գնում եր գանգ-
րահեր ու կրակոտ աչքերով Ստյոպան, վերջինս բերդը
գրավող հրամանատարի պես հպարտ եր քայլում և
նույն վոզեորությամբ շարժվում ելին նրա հետեից
պատկոմական ողակները:

Ձիւ ու անընդհատ հնչում եր պատկոմական կո-
չը, չիրգում ելին բոլորը, բոլորը՝

Հալաքվեցեք պատկոմներ,

Սեղմենք մեր կալմիր շարքեր,

Պատանի՝ կոմունար...

Դու նոր կյանքի շինարար...

Հնչում եր այս կոչը ամեն տեղ, ամեն ուր և զո-
րանում եր պատկոմական շարքերը նորանոր ջոկատ-
ներով:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0211243

ԳԻՆԸ 8 ԿՈՊ. (1/4 Լ.)

Մ. ԱԲԴՐ

ЖИЗНЬ В ДАШНАКСКИХ ПРИЮТАХ

Госиздат ССР Армянин
Эривань—1981